THE STYLISTIC VALUES OF THE ANTHROPONYMS IN THE WORKS OF VASILE ALECSANDRI

Adelina Iliescu, Lecturer, PhD, University of Craiova

Abstract: In this paper we will try to present the stylistic values of the anthroponyms in Vasile Alecsandri's work . The function of the proper name is that of reference and denotation of a certain object. Proper names, by their appearance in a literary text, in comparison with names outside the domain of literary communication, had received a special status.

***Key words**: onomastics, anthroponym, proper names, literary text*

Alecsandri, mai cu seamă în calitatea sa de autor comic, a valorificat expresivitatea antroponimelor contribuind deseori la caracterizarea personajelor.

Dat fiind că o bună parte dintre antroponimele create sau preluate de Alecsandri din fondul onomastic real sunt de tip sufixat (nume individuale, nume de familie, supranume, diminutive, hipocoristice), com încerca să facem o analiză a sufixelor şi a eventualelor lor implicaţii stilistice.

Sufixul cu cea mai mare frecvenţă este *-escu*; ataşat unor substantive (v. *Coţofănescu, Faraonescu, Ghimpiescu, Colivescu*) sau verbe (v. *Serviescu, Cârtescu, Pâcălescu, Răzvrătescu*) menite să sugereze caracterul personajului, acest sufix imprimă numelui propriu rezultat culoarea locală, intenţia lui Alecsandri de a satiriza moravurile precare ale societăţii româneşti fiind probată şi în acest mod. Există însă câteva cazuri în care tema căreia i se ataşează sufixul este străină. Este vorba de *Şloimescu* şi *Moisescu*, ambele numele unor evrei; dacă luăm în considerare replica madamei Ruhala (SD): "Şloim e român nou şi se numeşte acum Şloimescu", suntem îndreptăţiţi să credem că dramaturgul a avut în vedere tendinţa generală a populaţiei de origine evreiască de a-şi adapta numele sistemului onomastic al spaţiului în care s-a stabilit. O problemă asemănătoare ridică numele *Rufinescu, Tribunescu* şi *Bursuflescu*, care se pare că sunt adaptări ale unor nume preluate din franceză; primele două au fost semnalate de Charles Drouhet: "jocul de cuvinte asupra numelui ziaristului *Tribunescu*, pronunţat într-adins *Tribulescu* […] trebuie să ne facă să ne gândim la Tribunet-Triboulet (numele bufonului din *Le roi s'amuse* al lui Victor Hugo) pentru a fi înţeles, tot aşa *Rufinescu* nu ne va arăta prin numele său care e însuşirea sa principală […] dacă nu vom avea în vedere pe francezul *rufian* (bărbat ce trăieşte din

banii femeilor, speculându-şi avantagiile fizice).”[1] Originea franceză a radicalului din derivatul *Bursuflescu* e indiscutabilă dacă se ţine cont de analogia pe care o stabileşte Alexandru Piru[2] între *Harţă Răzăşul* şi opera lui Voltaire, *Le comte de Boursouflé*.

Sufixul *-eanu/-an* este tot un sufix personal, dar, spre deosebire de sistemul antroponomastic real, în opera dramatică a lui Alecsandri nu indică decât rareori originea locală şi atunci fără valenţe stilistice deosebite (v. *Trotuşan, Craioveanu*); în cele mai multe situaţii însă el îndeplineşte aceeaşi funcţie ca sufixul *-escu*, raportând personajele care întruchipează anumite tipuri la societatea românească: *Postuleanu* (tipul cetăţeanului a cărui unică preocupare este aceea de a deveni angajat al statului), *Gâlceveanu* (tipul demagogului), *Noureanu* (cetăţeanul posomorât, îngrijorat de soarta politicii), *Stâlpeanu* (tipul boierului tradiţional, interesat de binele ţării) ş.a.

Există unele cazuri în care e exploatată valoarea augmentativă a sufixului *-an*; fie că a creat el derivatul, fie că sufixul exista deja în structura apelativului, Alecsandri a sporit astfel intensitatea calităţii sau a defectului personajului. Bunăoară *Şoiman*, numele bătrânului căpitan al Cetăţii Neamţului, sau *Toroipan*, numele unuia dintre boierii pământeni din *Despot-Vodă* (v. sensul figurat al lui *toroipan* “persoană voinică”) sugerează, şi prin raportare la context, vitejia, pe când *Grozan*, numele unui hoţ, indică delincvenţa.

Tot cu valoare augmentativă e utilizat, foarte des, sufixul *-ilă* (de cele mai multe ori sunt porecle date unor personaje de către altele, fie cu intenţia de a jigni, fie cu un ton uşor ironic). Substantive astfel derivate sunt foarte frecvente în limba vorbită; Eugen Câmpeanu consideră că ele au calitatea de “epitete active”, aceasta fiind explicaţia frecvenţei şi a productivităţii lor, precum şi a utilizării lor în basme sau în opera unor scriitori din veacul trecut.[3] Graţie capacităţii lui de a exagera calitatea exprimată de cuvântul de bază, numele propriu derivat cu *-ilă* sugerează trăsătura definitorie a personajului care-l poartă: v. *Zorilă*, *Murgilă* (personaje fantastice în feeria *Sânziana şi Pepelea*), *Ciupilă*, *Gogoşilă*, *Napoilă*, *Buimăcilă*.

Schimbarea genului antroponimelor are implicaţii stilistice; numele maritale obţinute prin derivarea cu sufixele *-easca, -eanca* şi *-oaia* au conotaţii negative, fiind expresia ironiei şi a dispreţului: v. *Ferchezanca, Ghiftuianca, Fespezanca, Acrostiheasca, Pâlcioaia, Putifaroaia, Pupăzambergoaia.* “Femininul dobândit nu este suficient de consolidat pentru a putea acoperi ecoul, destul de puternic, al masculinului şi care se răsfrânge depreciativ asupra persoanei

[1] Charles Drouhet, *Alecsandri şi scriitorii francezi*, Bucureşti, 1924, p. 200-201.

[2] V. Alexandru Piru, Piru, Alexandru, *Introducere în opera lui Vasile Alecsandri*, Bucureşti, Ed. Minerva, 1978, *op. cit.*, p. 151.

[3] V. Eugen Câmpeanu, *Substantivul. Studiu stilistic*, Bucureşti, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1975, p. 221.

purtătoare a numelui. Pe o asemenea semnificaţie complexă şi transparentă clădeşte I. L. Caragiale expresivitatea unor nume ca: *Popeasca, Preoteasca, Diaconeasca, Iconomeasca, Piscupeasca, Sachelăreasca* (*Lanţul slăbiciunilor*)."[4] La Alecsandri, efectul e sporit prin cumularea funcţiei expresive a apelativului cu cea a sufixului, eventual a sufixelor (v. *Pupăzambergoaia*: vulgaritatea personajului e sugerată şi prin asocierea celor două sufixe, unul reprezentând pretenţiile de nobleţe, iar celălalt înfăţişând adevăratele însuşiri). Un nume cât se poate de expresiv este *Flaimucoasa*, construit tot prin derivare; sufixul pe care Alecsandri îl utilizează cu valoare moţională are meritul de a crea totodată impresia unei contaminări între două cuvinte cu nuanţă depreciativă.

Dacă ţinem cont de faptul că majoritatea numelor în *-ovici*, de coloratură sârbească, au fost impuse în Bucovina pe cale bisericească, în secolul al XVIII-lea, de către Mitropolia de la Karlowitz şi s-au încetăţenit ca nume de familie printr-o lege austriacă[5] şi că moldovenii contemporani lui Alecsandri considerau Cernăuţiul superior din punctul de vedere al culturii, avem motive să credem că dramaturgul intenţiona să satirizeze atitudinea nefirească a celor care dispreţuiau valorile tradiţionale, afişând descendenţa lor aleasă şi manierele nobile. Cel mai clar caz este cel al *Gahiţei de Rosmarinovici* (IS), dar la fel de evidente sunt şi pseudonimele folosite de tâlharii Pungescu şi Bondici pentru a oferi credibilitate, *Pungescovici* şi *Crastaveţovici*.

Relativ în acelaşi scop e folosit şi sufixul latinesc *-us*, atunci când e ataşat unor teme româneşti; nume ca *Bostanus Coptus, Cartofilus Caesarus Craescus, Ionus Galuscus, Trifonius Petringelus* satirizează latinismul exagerat al ardelenilor. În *Fântâna Blanduziei* şi *Ovidiu* frecvenţa acestui sufix e motivată de cadrul spaţial al acţiunii, Roma antică; trebuie menţionat însă că, pe lângă antroponimele preluate din onomasticonul real (v. *Postumus, Marcianus*), Alecsandri a creat, în stilul său caracteristic, "nume grăitoare": unei teme româneşti îi adaugă sufixul latin pentru a-i da derivatului culoare locală (v. *Gallus, Clevetius*).

Un sufix ce produce de asemenea asocieri de natură etnică este *-ache* sau, în pronunţia moldovenească, *-achi*; "acest sufix antroponimic, de origine grecească (< gr. *-akis*), pătruns în onomastica românească în timpul domniilor fanariote prin antroponime ca *Lascarakis, Dimakis, Ianakis, Manolakis* etc., a devenit repede productiv în română în forma *-ache* în secolul al XVIII-lea […] şi în secolul următor"[6]. Prin acest sufix Alecsandri a creat nume pentru personajele ce întruchipau greci (*Zaharachi, Trufandachi, Manolachi*), diminutive (*Postolachi, Gavrilaki, Moisachi*) şi nume boiereşti (*Nastasachi Bursuflescu, Enache/Enachi Dămian, Dumitrachi*

[4] Idem, *ibidem*, p. 128.
[5] Cf. Simion Dănilă, *Sufixul* ***-ovici/-evici*** *în numele de familie bănăţene , ardelene şi bucovinene*, în CL, XXXI, 1986, nr. 2, p. 145-152.
[6] Ion A. Florea, *Antroponime din Moldova. Note pe marginea NALR Moldova şi Bucovina*, în SO, V, Cluj-Napoca, 1990, p. 323-324.

Ghiftui) întrucât se pare că "refractari la mode şi inovaţii, răzeşii nu au preluat acest sufix, folosit în păturile suprapuse ale populaţiei Moldovei"[7].

Deşi procentul grecilor din opera dramatică a lui Alecsandri este destul de mare, originea lor etnică fiind sugerată şi prin alte sufixe (v. *Monastiropulos, Marathonopulos, Zuliaridi, Mustocsidi, Evghenidis, Avdelas*), nu se poate vorbi de o atitudine şovină; punctul de vedere al autorului, care priveşte diferenţiat urmaşii fanarioţilor şi grecii onorabili, e exprimat de personajul Vântură-Ţară, tipul ţăranului tradiţional din *Lipitorile satelor*: "Ba n-oi tăcea, că eu am cunoscut greci de treabă care-şi cinstea neamu şi murea pentru ţara lor; am cunoscut pe capitanii Costea şi Farmaki din Eterie cu tovarăşii lor… Aceia era oamini, era greci cu inimă; iar nu ca tine, care ştii numai să sugi sângele românilor." (O, VI, p. 488-489)

Sufixul *-ici*, mai puţin frecvent în opera studiată, e ataşat unor teme verbale (v. *Ciupici, Tremurici, Clevetici*) şi are acelaşi rol pe care-l îndeplineşte şi sufixul *-ilă*, de a sugera trăsătura definitorie a celui denominat în acest fel; nuanţa diminutivală pe care o resimte cititorul, apropiind numele de creaţiile din limbajul copiilor, conferă un plus de ironie.

Diminutivele şi hipocoristicele (care, la rândul lor, dau naştere unor noi diminutive) sunt extrem de numeroase în piesele de teatru ale lui Alecsandri, caracterizând în mai mare măsură scrierile comice. Raportate la context sufixele diminutivale atribuie derivatului anumite conotaţii, astfel că unul şi acelaşi sufix ajunge să exprime atitudini diferite: dragostea de tip familial (v. diminutivele folosite de părinţi pentru dezmierdarea odraslelor, precum şi hipocoristicele utilizate de soţi); ironia fină, prietenească; intenţia batjocoritoare a unor personaje faţă de celelalte; dorinţa autorului de a sugera dintru început precaritatea condiţiei personajelor (e vorba de cazurile în care sufixul se adaugă unei teme pretenţioase, trivializând-o: *Platonaş, Solomonică*); elocventă în acest sens e nemulţumirea comisarului care nu înţelege de ce autorul unei piese de teatru l-a numit *Săbiuţă* şi nu *Sabie* (v. *Rămăşagul*).

În mod excepţional un sufix diminutival (*-iţa*) e folosit cu valoare moţională (*Enăchiţa Rufinescu*, soţia lui *Enache Rufinescu*).

Sufixele diminutivale sunt:

- *-iţa*: *Aglăiţa, Smărăndiţa, Clăriţa, Marghioliţa* ş.a.
- *-ica*: *Anica, Florica, Nastasiica, Săftica* ş.a.
- *-ică*: *Avrămică, Costică, Moisică, Stănică* ş.a.
- *-aş*: *Pepelaş, Birmănaş, Egoraş, Fluturaş* ş.a.
- *-iţă*: *Ghiţă, Guguliţă, Ioniţă, Tăchiţă* ş.a.
- *-achi*: v. supra;
- *-uţa*: *Adeluţa, Anicuţa, Ilenuţa, Mărcuţa* ş.a.

[7] Idem, *ibidem*, p. 325.

- *-uţ(ă)*: *Mihăluţă, Mumuţă, Iorguţ, Iţicuţ* ş.a.
- *-uşor/-işor*: *Frănţişor, Hărţuşor, Iorguşor, Leibuşor, Niţişor* ş.a.
- *-uc*(masculin)/*-uca*(feminin): *Sănduc*, *Măriuca*;
- *-uleţ* (rar): *Niculeţ*;
- *-iţ (rar*): *Leoniţ(ule)*;
- *-oara* (rar): *Mărioara*;
- *-el* (rar): *Leonel*;
- *-uşa* (o singură apariţie): *Angheluşa*.

Cu excepţia realonimelor (v. *Abdel-Kader*, *Ştefan cel Mare*, *Carol-Quint*, *Octavianus Cesar August*), antroponimele compuse apar în teatrul lui Alecsandri aproape întotdeauna cu conotaţii ironice, depreciative.

De cele mai multe ori avem de-a face cu perifraze care îndeplinesc rolul unor porecle; dacă unul din componente este verb sau de provenienţă verbală, imaginea creată este mai dinamică şi, implicit, mai plastică: v. *Calcănstrachini* (aici efectul e sporit de tautologia care ia naştere prin alăturarea sintagmei "soţia lui Năucescu"), *Gură-Cască*, *Mănâncă-foc*, *Mănâncă-paie*, [*Mihăluţă*] *Spulberatu Haimana*, *Strâmbă-Lemne*, *Papă-Lapte*, *Falcă-bătută*, *Vântură-Ţară*. Aceeaşi concreteţe generatoare de expresivitate o întâlnim şi în cazul compuselor care au la bază un substantiv urmat de un determinant adjectival: de exemplu *Talpă-Lată*, *Ţară-Lungă*, *Limbă-Dulce, Zamă-Lungă*.

Multe dintre compuse îşi datorează expresivitatea în mare măsură fonetismului; cf. *Cocus-Mocus*, *Balamucea-Percea*, *Tingerică-Rumenică*, *Bostanus Coptus* (potenţialul stilistic al sunetelor e discutat mai pe larg în capitolul următor). Legate de această problemă sunt şi numele create de Pepelea pentru a-l ironiza pe zmeu, nume bazate pe un joc de cuvinte ce se realizează prin apelul la aproximativ aceleaşi sunete: *Capra calcă-n peatră, peatra crapă-n patru* şi *Rotofei de tei pe mirişte de mei*; atenţia interlocutorului se centrează astfel asupra formei, distanţându-se de conţinut.

Bibliografie:

Câmpeanu, Eugen, *Substantivul. Studiu stilistic*, Bucureşti, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1975

Drouhet, Charles, *Alecsandri şi scriitorii francezi*, Bucureşti, 1924

Drouhet, Charles, *Studii de literatură română şi comparată*, Bucureşti, Edit. *Eminescu*, 1983

Florea, Ion A. , *Antroponime din Moldova. Note pe marginea NALR Moldova şi Bucovina*, în SO, V, Cluj-Napoca, 1990

Piru, Alexandru, *Introducere în opera lui Vasile Alecsandri*, Bucureşti, Ed. Minerva, 1978

Simion Dănilă, *Sufixul* ***-ovici/-evici*** *în numele de familie bănăţene , ardelene şi bucovinene*, în CL, XXXI, 1986, nr. 2,